

թագաւորին (Բախուր) եւ Մովսէս եկիմիոսոսա պետին, ջաղայ թարգմանին յսնձնեց հայերէնի վրայէն թարգմանել վրացերէն Ա. Գիլը (Կոր. 26): Կորեան տողերն որշափ ալ մժադանած ըլլան՝ թէ այս իմաստով պես է համբառա, բայց Արքահամ կաթոլիկոս վկայութենէն (Դ. Թղ. 180), ախերեւ կը ցուցընեն, ինչպէս Ն. Մառի ուսումնաբութիւնը յերեւան հանցին, նոյն իսկ վրացերէն Աստուածաշնչի հին թարգմանութեան մէջ անոնած փոյք մէ հայերէն բառեր, զորոնք թարգմանիչն եւրո ռառած է հայերէնին:

Հայկական ազգեցութեամբ Արաց մատենագրութիւնն ալ ի պայման եղաւ զուտ կրօնական բոլոնդակութեամբ, Հաւանկանաբար, բայց ի սուրբ Գրեւն, գեռ շառ նման թարգմանութիւններ ալ կատարուեցն այս գարուն, երբ Հայք գրաւուած դիտութեամբ սիրով՝ իրենց մայրէնի լեզուին կը փախէին յոյն եւ ասորի սուրբ հարց դրւակ գործոցները. ըշխն մը, որ իրաւակէ սեպհանած է իրենց Հայոց մատենաբարութեան ուսկեցուք, յորդութեաւը: Իսկա դժբախտաբար անձեռնչան ենք այս մասին պատցյաներով խօսիլ, քանի որ ոչինչ հասուցած է ժամանակն Արաց հին մատենաբարութիւնն: Հազին Ժ. Պարէն կը սկիբն վրացերէն դրանու յիշատակաբարք է: Նկատելի նոյն իսկ այս փայտ քեկոնելը, որոնք հնութեամբ ժամանակած հասած են, կրնակը մեզի թոյլ տալ երեւակիցել բաւականաշափ հայկական ազգեցութեան ծանրակիշել շափել Արաց մատենագրութեան վրայ. Ն. Մառ² որոն յի յերեւան կը հանեն նորմանը մշակաբարներ այս մասին: Թողովզ Հերւոփոխայ Երեսոյ Երեսոյ, Նպիկինու Ս-վասոս Սելին-Շեն-Անուաց, Բորոյիսոյ ու-ու-իւրուեն հայերէնն վրացերէն թարգմանութիւննեն ը- ը- ը գարուն մէջ, յիշենք հոս անանեակ թուով վկայաբանութեանց հայերէնն թարգմանութիւնն, կատարուած Առ ուշ քան զի Ե- Ե գար:

Եթէ պյոր այսպիսի յիշատակաբարնանց թիւն քիչ է, պատճառն արայ բարարոս ազգաց գերող գերիող արշակնաբերէն՝ մասամբ պէտք է նկատել նաեւ երկու ազգաց մէջ ծագած հակառակութիւնները, երբ Վերը Հայոցմէ իրենց որեկիցէ կամութիւն կամ կրած ազգեցութիւնն ժամանակի յիշատակաբարնանց են ջնջել ամեն այս կարգի յիշատակաբարնանց:

Մեր նպատակին համար մոտցրութեան արժանի է նոյն իսկ կիրիխոնի անձն, որ յունական կրթութեան հետ, ստացած էր նաեւ Հայկական կրթութիւն իւր Գունոյ մէջ երկար գագարման ժամանակ: Կա իւր նամակները հայերէն կը գետք: Եւ բնդ հանրապէս հայկական ազգեցութիւնը վրացերէն լեզուի վրայ յամագիստ իրենց ժիշտեան համար աշխատած են ջնջել ամեն այս կարգի յիշատակաբարնանց:

4. Ն. Մառ՝ Հայ-վրացական յարաքերութիւնների մասին անցեալում. Ց. Թ. 1898, էջ 42: ԱՐԹ. 1899, էջ 208-209: Օեւ զնուուած զանց օրինաց վահանակ: թ. 11:

5. Մառ՝ Հայ-վրացական յարաքերութիւն 43-44: Խաչ ուսնական առ Աօսու. ԱՐԹ. 8, մեր: Տեսաւ և բանական յուրաքանչ գրաւուած գրութեամբ. Պ. Պուրեր. 1900-1907-

թեմաց պատճառաւ ունեցած է հին ժամանակներէն արդէն կարեւոր նշանակութիւն, եւ այս աւելի քան որ ցայտմ պարզուած է, բայց այս կետին քննութիւն դորձ է ընդարձակ աշխատութեան:

(Ըստ Հայուածիլի)

Հ. Ն. Ակուննաւ

ՅՈՒՅԱԿ ԶԵԽԱԳԻՐԱՑ ԹԱԿԻՐԻ ԶԻ

Յուղակ ձեռագրաց Ա. Ասուլածութիւն կենցեցւոյն Զարայի կամ Բնըրդաթաղի:

(Ըստ Հայուածիլի)

40.

Բ Ա Ր Ա Ն

բ

ԹՈՒՂԴԹԸ 413: - ՄԵԾՈՒԹՈՒԹԻՆ 14×11×5 սմ.: - ԳՐՈՒԹՈՒՆՆ միամին: - ԳՈՐ էջ 1-275 նօտ, մասնաւոր բորբագի. Թանաց սեւ, մընալազնը ու սկզբանապօք կարմիք. տող 17, 19, 20, 21: - ՆԻՐԸ ԹՈՒԹԸ: - ԿԱԶՄԸ լայնական պատու: - ՀԱՆԳԱՄԱՆՆ մացուր: - ԴԻ: ԱՄԱԿ ԹՈՒՂԸ էջ 268ա-259ը ու 412ա-413ը: - ԼՈՒԽԱՆՆ ԾԱՌԱՋԱՎԱՐԻ ու պատպահի վայս: - ԳՐԴԸ նու անձնաթ, որովհնտեւ թէ սկիզբն պակն է Ա թէ վերէն կորութ է այս թերթը որ յիշատակարան միանք պարունակէ: - Զենապին այժմ սեպհանական թիւն է գերձակ Գր. Սողոմոն ՄԵԾՈՒ-Արքանականցի:

Ձեռագիրն կը պարունակէ երկու տեսակ բառարան: 1. Բառարան հին եւ նոր կատարանի գուռարիմաց բառերուն, շարուած ոչ թէ այրութեանակն, այլ Աստուածաշնչի գրեկոր եւ գործներու կարգութ: էջ 1ա-ը-257ը: 2. Այլուրենակն առ բառարան անվերտագիր. էջ 260ա-ը-411ը:

ՑԻ-ԴՐՈՒ-Ն: Էջ 257ը. Փառք անձնակարող գորութեան քա քն:

Ուրիշ ոչ մի առզ յիշատակութիւն:

41.

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

?

ԹՈՒՂԴԹԸ 146: - ՄԵԾՈՒԹՈՒԹԻՆ 15×10×3,5 սմ.: - ԳՐՈՒԹՈՒՆՆ միամին: - ԳՈՐ նսովագիր, մասին էջ 107ա-121ա բորբագի. Թանաց սեւ, մընալազնը սկզբանապօք սկիզբան էջ 107ա մնչեւ վերջ կարմիք, այս մնչեւ անդ միամին սեւ, տող 20-23: - ՆԻՐԸ ԹՈՒԹԸ: - ԿԱԶՄԸ կաֆանա խաչապիր: - ՀԱՆԳԱՄԱՆՆ մացուր: - ԴԻ: ԱՄԱԿ ԹՈՒՂԸ էջ 1ա-ը, 19ա-ը, 97ը-98ը, 143ա-146ը: - ԼՈՒԽԱՆՆ ԾԱՌԱՋԱՎԱՐԻ վայս մաս. պարուագիր կան միայն 107 էջն յիշութ: - ԹՈՒԽԱՆՆ եւն անձնաթ: - Զենապին այժմ սեպհանական թիւն է գերձակ Գր. Սողոմոն ՄԵԾՈՒ-Արքանականցի:

1. Հման. Հ. Ամառեան՝ Զայնարանութիւն վրացերէն Հայերէնից փառական բառերուն բառերի մասին միայն միայն 107 էջն 309-315. 365-371:

Աը պարունակէ. 1. Կանճն պաշտման ամ հաջեցելց ի քո, էջ 2ա—12ա. 2. Կարգ ողպես թաղել, էջ 12ա—12բ (վերջն ով ուղղման նիկած): 3. Տաղ. Զան քամույն ով նազելի հովերն առեր կը մաղէ էջ 18ա: 4. Մառախորէն չուրժանակի պարանի գերիս, էջ 18բ: 5. Նախաղիկութի մեր (տես տակէ յիշտառակարսները), էջ 20ա: 6. Այսր գալուսեան քար բռ (եւ այլ մեղեդիներ): էջ 20բ—22բ: 7. Խանմակը քո սիրով, իրատեալ մեծ գթուց. էջ 23ա: 8. Արեւ լուսատու առածը ոյ Մարիամ. էջ 23բ: 9. (կիսատ) Գոշում զդաւադին գոլսատ քաղցրագիտն, էջ 24ա: 10. Կնշան որդեկ քաղցր եւ անուշ. էջ 24բ: 11. (կիսատ) Որդէն պատահեալ ծերն պատահեան. էջ 25ա: 12. Դեկ հաւատոյ մօյր թաղումի. էջ 25բ: 13. Ղամբարափայլ սրբոյ տօնիս աւետիս. էջ 26ա: 14. Ով զարմանակի փոքր սյայօ յայտնի. էջ 26բ: 15. Աւատն ստեղծովն էկեալ իւր պատէկերին տես. էջ 27ա—բ: 16. Աւատն ստեղծովն զուռն գրախտին. էջ 27բ—28բ: 17. Եկայէ սյայօ ժողովնեցուք. էջ 28բ—29բ: 18. Խննեակ գաս հոգեզլնաց երինար գօրաց. էջ 29բ—30բ: 19. 8անկ բազիատափ ցուցեալ երիւրամ. էջ 30բ—31ա: 20. Վանս պյն յիշեցուք փառաւորեցուք սիրամոյր սք կյան մաղթենցուք. էջ 31ա—բ: 21. Քո փառաց թագւորն սյայօ եկեալ. էջ 31բ—32բ: 22. Մարտի իսամարն սյայօ ենեալ ած. էջ 33ա—բ: 23. Վկասի հանդիսի հաշաբն. էջ 33բ—34ա: 24. Օրհնեալ է կամքն ածային. էջ 34—բ: 25. Տէր իմ գթած եւ բարերար անոնակալ անյիշչալը. էջ 35ա: 26. Ես եմ խաւարեալ ես մեզը մեռեալ. էջ 35բ: 27. Աս հայր աղազակմ, ևսանակի որդուս ողօրմեա. էջ 36ա—37ա: 28. Բարեար պատման տէր բարեգութ. էջ 37ա: 29. Գանքարթացոյց եմ անարժան. էջ 37բ: 30. Կայր մեծատուն ասէ ահագին. էջ 38ա: 31. Աս երացեցոյց մակունն զերս քօրուիցն առեալ. էջ 38բ: 32. Յորժամն ստաեա կայր ի տան, յանկարծ լուս զւրուրն պյն. էջ 39ա: 33. Ածածին կուրյըն մարիսմ կայր առ խաչին իրոյ միածին. էջ 39բ: 34. Ածածինն կայր առ խաչին ասէր յո որեւեա իմ. էջ 40ա: 35. Գառան ոյ ի սպանե բռեալ. էջ 40բ—41ա: 36. Մարիսմ մագդաղենին փորէր է մէջ պարափն. էջ 41բ: 37. Կանեալ ուղաբեր հանոյքն. էջ 42ա: 38. Ի տանս հայոց կառուցելու-դ զարմանան. էջ 42բ: 39. Վայելչազեղ փառոք զուարձանն յածահրաշ լեամ փառագ. էջ 43ա: 40. Տաղանդ երկնաւուն տուն քամին. էջ 43բ: 41. Կազնեա զմել կարոզ, կարուրեալ փրկող. էջ 44ա: 42. Ցայժմամ սիրով տիրական. էջ 44բ: 43. Քաղցրաձայնեալ յո քարառուեր. էջ 45ա: 44. Ցովսէ յարեւմաթացին աղեսէր պիտասուն. էջ 45բ: 45. Օրհնեալ ես փախու սք դրիկան. էջ 46ա: 46. Այսր անդրանիկի հօր միածին. էջ 46բ: 47. Այսր սք հոգին ած եկեալ յաշեանս. էջ 47ա: 48. Աննազօն ած հոգի. Հորոց բաշնող ամի. էջ 47բ: 49. Արդիւր դրուած թեան. էջ 48ա: 50. Գուգես բրեկանաց. քաղցրաձայնեալ երգեմք ձեզ.

էջ 48բ—49ա: 51. Հայցմամբ մոքուր յորովային. երեմիու մարդարքներն էջ 49բ—50ա: 52. Գարիթ հետաւ կրտսեր որդին. էջ 50ա—բ: 53. Անդ ի խուել մեծի Հռեշտակին բնդ ամենորհնեալ երջանիկ կուսին. էջ 50բ—51բ: 54. Ածազորդ դնդից պանց. էջ 52ա—բ: 55. Խշան համայնք, մարդի քիսի ազգի. յուրու աշխարհի. էջ 52բ—53ա: 56. Բայթցը բարոննք. մամարեգակնեւու. փայտան աստղունք. էջ 53բ: 57. Օրհնեալ ես փայտ հանգնեալ յերկի. էջ 54ա: 58. Միայն բանի հօր ինաստանց. ծառայք վայելուշք. էջ 54բ: 59. Խնսուովանմիմ ած զհայր. անծին անդ եւ անուիսին. էջ 55ա—բ: 60. Այսր ցնեան ենթար բարմու. էջ 55ա: 61. Պաղատառք պրոց ըրոց ըրին. հայրաց հոր առաջնեն. էջ 55բ—57ա: 62. Ցոցեալ սպացէն. ցանկ սհակալն. էջ 57բ—58ա: 63. Այսր տապանակ ուխտին ընդ բորհուոր մարմնի փրկին. էջ 58բ: 64. Այսր ցնեան ենթար թափոր. էջ 59ա: 65. Այսր եղեւ գոյ գւշունք. մօրն արբ-ին. էջ 59բ: 66. Այսր բարիեւ հրեշտակապետն եկեալ. էջ 60ա: 67. Այլ եւ մտասն գոյուու սրբազն. էջ 60բ: 68. Արթուք զուարթունք բանին բանաւոր ծիծուունք. էջ 61ա—բ: 69. Որդս առեալ մայրըն սրտաբն կեալ. էջ 61բ: 70. Ամենեցեան ի մի մերան պարտիք գովկէլ յաղթող վիայն էջ 62ա—բ: 71. Ընտրու սք ծառայդ քսի. էջ 63ա—բ: 72. Սորա ասիքի սրբաման եւ ահագին զորութեամբ. էջ 63բ—64ա: 73. Զառանեալ մեզօք եղիկի թշուուացեալ մարմնով եւ գերի. էջ 64բ: 74. Իմ սիրոյ պուլուու աննման. էջ 65ա—բ: 75. Պուլուու մայնիկն անուշին էնուշի հանց արանուն եւ էկ. էջ 65բ—66ա: 76. Ով բարիկամ եւ սիրելիք. սրբի ինց յոյժ յաշելիք. էջ 66ա—բ: 77. Յարմար մելուր պատաւանն. էջ 66բ—67բ: 78. Հոգին ի մարմնոյն եղբոր շաւ բուդակը աշխարհն. էջ 68բ—69բ: 79. Աւալ մեղ յաշի իսիս այս արեւն որ լուս կծագէ. էջ 70ա—71բ: 80. Ես էի զառա ազգի վիայ առակ. էջ 72ա: 81. Այ իմ որդեակ աւետեաց զաւակ. էջ 72բ: 82. Ի քէն հայշեմք մեղ օգնութիւն. էջ 73ա—բ: 83. Ածածին ան հարսնացեալ. զապաշտանման մեր ընկալ. էջ 73բ—75բ: 84. Ադամիքիք (համաւուտեալ). էջ 76ա—79բ: 85. Ցիուն ուս յոյշ զդացուոց. էջ 92ա—93ա: 85. Խակ ոչ խրատին մարդիր թէ մահու որն գարց է. էջ 93ա—94ա: 87. Մի աղօթիք ծոյլ կենար. էջ 94բ—95բ: 88. Աղազար գրանեւելից Հուր մի սեսի (4 փոքր հանեկուկներ), էջ 95բ: 89. ի բայոսդիք քյ բարիկոյդ. էջ 96ա: 90. Ամբուն եկեալ կոյծակիք քամին զ-րել հնչելով. էջ 96բ—97ա: 91. Հերեւ ուղուս կուտս լա եւ հառաւիս. էջ 97ա: Ակրիքն 96—97 էկեր գրուած են ու անվագ քրչէ Խակ 98 էլքն յետոյ իս գոյ սովորեալ հատու սը որուն մերնացին է. Համաւու պատմանթիւն անօրինականաց ան մերս 8ի Քի որ ի սք գաղաքն երաւաղէմ Այլ եւ թռութն մերս եւ միաբանթեան կոստանդինոսին եւ Տրդատոյ տապահեալ. յամի ոն Ու-2 եւ Հայոց Անձնաթյունիքի ին ի Անէւամիկ, էջ 1—88. Այսր ապա-

րեալ հաստոք կամուրին կոզմ ներմանծուած է, ուստի եւ ձեւագրին կազմ ալ 1700թուեն յետոյ է: Տպագրեալ հաստոք յետոյ սամած է նոր ձեւացրի մը, որ կը պարաւեն սփառակի սփառակի: Այս առանձ լուգակիւն բարչութիւն իւնենակ կենածառական կապարու վեց էջ 99ա—106թ: Ասոր ալ կը յաջորդէ տարբեր լուադոյն սազարան մը, որուն տաղերն են: 1. էջմիածին զարդ պահան լոյ: էջ 107ա—108թ: 2. էջմածին ծընօղ մայր մեր անական: էջ 108ա—109թ: 3. ի կենած սախիկն վայելմանց զըրկեցին վեռ: էջ 109թ—110ա: 4. Անձն իմ առ քեզ ազազակէ ով թժէկ հոգոյ իմը: էջ 110թ—111ա: 5. Յարաւան մելուզ պատաւակն: էջ 111թ—112ա: 6. Զարթօն պէտ իմ առաւատան նախակ: էջ 112թ: 7. ի լեռաբն մեծ զարմանափ: ի բողոքուայ դիբանոցի: էջ 113ա: 8. Ի միասին ամենեքեան եկայր եղանակ իմ սիրախան: էջ 113թ—114ա: 9. Պապաւասան զարմանաչէն պատաւակն: էջ 114թ—115թ: 10. Անչ մը ժողովաւուց բորբ միաբան: էջ 115թ—116թ: 11. Ծորհչ միածնին կազմեալ կամացնեաց հիանալի զայս նոր վեհասար: էջ 116թ—117թ: 12. Յարեան հոգովը հրւսաւային յերեկո մերմ: էջ 118ա—119ա: 13. Յաւուր յայսոսի տան մեծ է վայ քրիստոնէց: էջ 119թ—120ա: 14. Ի ժաման ուրախութեան ով եղացրէ իմ պատաւակն: էջ 120թ—121ա: 15. Յ որբէ իմ միածնին որ բնեւեալ կաս ի խալին: էջ 121թ: 16. Կատէք ի մէջին հացոց եւ եղանակ: էջ 122ա: 17. Առաւուու քամին եկիր մաղէ վեռ: էջ 122թ: 18. Սարսափի անձն իմ լալ: էջ 123ա: 19. Խնձ իմաստ: ով: քանզին: քեզ: Ծորհչեա: հատու ար համար քո: հեցոց ես: էջ 123թ—124ա: 20. Ի ժաման ուրախութեան ով եղացրէ իմ պատաւակն: էջ 124ա—թ: 21. Նշեան որբեակ քաղցր եւ ունչ: էջ 125ա: 22. Երկիր երկիր իմաց արտերք: էջ 125թ: 23. Բնէ կաս կափա չփեն: ի յաշ: էջ 125թ: 24. Վասն ողջոյն կառաւառ իկ երպիւ: Ծափարութեանց եւ արքակառան ժողովադրուց: էջ 125ա—128թ: 25. Մենացեալ այր իմ սիրով սէր եմ: էջ 128թ: 26. Նախիրդանք քարոզ: էջ 129ա—թ: 27. Գրիսկի մահուան քո զիբն որ անկեալ զիմբ յանկուին: էջ 130ա—թ: 28. Իմ անձնն յոյժ գովիճի արտերք վեռ ուղարմէի: էջ 130թ—131ա: 29. Ձմեն քո սիրոյն ով նախելի հովերն առէք կու մաղէ: էջ 131ա—132ա: 30. Զարմանափի վերնոց սուրբ կյու աննաւան: էջ 132ա—133ա: 31. Մաքսուր եւ ար ըսնեանց քյոյն փափարիք: էջ 133թ—134թ: 32. Անենայն լուսէ երանեան յօկ եւ Հոկ երամ երամ: էջ 134թ—135ա: 33. Խոկակից հօր ծնունդ անեղ ամենազօր արքայտ աշեղ: էջ 135ա—136ա: 34. Պարաւ լոյ վարսանելու մայր գետերմ աւալաք: էջ 136թ—137ա: 35. Իմ անձնն սիրեալացին սիրենի: էջ 137թ—թ: 36. Արեւ առնեմ երթամ իմ սիրուն: էջ 137թ—138ա: 37. Գարմանային եղանակն պալպաւուց եկայր շընէր արքին: էջ 138թ—թ: 38. Սարսուս սովենի եւ մասնայից: էջ 138թ—թ: 39. Եւսդ սիրոյ յագի երթէ երթէ երթէ: էջ 139թ—թ: 40. Տիրամայն հանդէպ որդույն ի խալին:

էջ 139թ—140ա: 41. Աւազ անկյա ստար երիկը
ամսիք. էջ 140ա-ը՝ 42. 1. Մարտնխան վոյքս
աւազ առանցայիմ քեզ ողջոյն. էջ 140բ—141թ:
43. Աշա եհաս գարունն աղին յորում համայնք
զարդարին. էջ 141թ—142թ: 44. Հաւեկ եօին
իշար մօլս արագ աթլար (Բէրք.) էջ 142թ:

Յէտուու-նի-նու. էջ 1ու պըճ միքոյէ մհա...
էջ 1թ. ես դաշտան սղրում չող մաշակա-
սին այ ո որ քրդայ և ըերան ասս նծ ողրիք:
էջ 1թ. նմայ և ես մայշէս օգնէս գրեցի
իշ գերը-
էջ 20ա: Կոյ յիշտափառան մը, որ կմայ իր
յառաջարան ժառայել բան տապարանին. յիշտափա-
ռանի գորս և Ստեփան վարդապետ համանանից, որ կը
յայսնի թէ իշխան առաջին համատօնիկ հանան իշ ենթա-
րու ենթեցաւ Գանձարանին, բայց յայսնի չէ թէ
ոյն յիշտափառթիւնը առաջին հեղինակէն ն, թէ
արտաքրոշէն, վերէ պարագային յիշեալ Ստեփան
Վարդապետ կը լւայ ճնառտիք քրիւն. «Նախագիրեթ մը»
առ առ մինական մնակմադր քան զի իւրիցն դի-
րոյ այ ընթափ էնին. այսինքն նրգ հայրէն մեր յա-
ռաջին, սուս են որք զերան հայոյն արբին. ես եր-
գեցին, զերանակա-ը երբա. ի պայծառութի հայտա-
տանեաց էներգյաց. եւ անշնչնիք յիշտափառ ի տան
նորութիւնը: Վէ որյ սկսուած աշխատան յան-
ձն կալեալ: Վէ ողջան էներգյան իրը սկիզբանա-
փառ ինչ զավացըհէլ, սակա պատեցութեն. սախան
յոյց ափորժեկի. նուագարանց անթիւունը այս քան
չանիւ հնարել կարացաք. զի անվագ զուռեթն որ եւ
նուաստացունեկը. «Ռոստեփանոս Վարդապետ թիկի եր-
կառա. համագ ննցոյ: Քիող սպին: յիշէն լամզեթ.
դիպուղոց: պէ եւս գուք յիշէն լիլիւն»

Էջ 143ա. յամի տն Բ-2 եւ հայր Խըմսի
յուշիսի ինչի (յետից ամբողջ այրութեան) այս առաջին
աշխատակից թիվն անձնի, պայմանագիր արդարացած
է ուղարկի պատճենական գրքի կողքն):

Էջ 143բ. 1794 յանիսի 1 ու մե անձալից
(այժմ կը բարեկի ինչինից) դուս և նիփ բայց յանիսի
13 ու ուս եկի թարգիր մացի 1794 յանիսի 1 ու մե
անձալից դուս:

Էջ 144բ. Արզուում ուզին պազար յիշին Կայ
(թիւք. Երքի քե երեկ տողեր):

Էջ 145բ. գրեցի գլուխ ըստաշում 1790 ու մե
թիւք. սեպականակիր 15: ու մե բախտ գի իերակոսեան

Էջ 146բ. Ես պահանջ ուղարկուած ասիի:

42

ԹՈՂԵԱԹՔ՝ 119: — ՄՆԺՈՒԹԻՆ՝ $14,5 \times 10^3$ Տ.
ԱՐ.: — ԳԻՐԻԹԻԹԻՆ՝ մաքուր, միասին: — ԳԻՐ ՎՐՈՒ-
ԳԻ. Թանա՞ր սել, վերապղոյք ու մկանատառեց-
պազ կարմը. տոկ՝ 16: — ՆԻՒԹ մազալաթ: — ՎՃԱՐ
կաշեան փայտ. սիդր մի Եթք մպակաման ապ-
պանակ՝ մաղոյք բարեախան աւետարանի վե: — ՇԵ-
ՐԱՊՈՒՄ առ ալ: 70—80 Վերեթքոն մկնեմք ու

վրուն տասնեակներով թերթեց պակաս. մասամբ սեւածած ու բորբնած, կազմի բարպարուած եւ վերջին կոր նկած: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՌՆՂՄ շկայ: — ՀՈԽՍԽԱՅԱ-
ԳԱՐՄ: ատիկիր կամ զարդարու միան ուրագագով: — ԳՐՈՂ Թոփ կարպատ: տեղ, թուան են ուրուագով: պահանձոթ: — Ձեռագիր այժմ կը պատկանի ՊՊ. Ալէքսան եւ Յարութիւն Աֆիանդիւնա եղարց:

ՅԵՒՐՈՎԱ-ԲԻՆԻ: Ելշայ եղայր աւել ինչ անեմ:

Էջ 2ա. կներ մը արքմանին:

Էջ 78բ. Ով անմահ արքայ եւ երկնաւոր գե-
այ մասուր հարսին եկեղեց, ո մերժեր զնոց, է
փառաց քոյ:

(Հորութիւնին)

Հ. Յ. ԱՇԱԽԵՍԻ

ԼԵԶՈՒ ԱՐՄՆԱԿԱՆ

ԱԿԱԾ ԳՈՒՌՈՒՌՈՒՌՈՒՌՈՒԾ

Գ. ՀԱՅԻ Բ.

Աշուաշուն:

7. Թեպէտ բաղմազն են Հայ գաւառա-
կան բարբառներն, իրենց ընդհանուր գծերուն
համեմատ կը բաժնուին երկիր: Առաջինն է Մեծ
Հայոց բարբառը, երկրորդը՝ Փոքր Հայոց, եր-
րորդը՝ Կովկասահայոց: Փոքր Հայոց ճիշդին կը
վերաբերի Կ. Պողոսյ Հայ Գաղութիւն բարբառը,
իսկ Կովկասանին՝ Պարսկահայոցը:

Մեր ցեղին աղդային փառաց եւ գրական
գործուելութեան կերպոնը Մեծ Հայքն եղած
լըլառվ՝ Կախեկալուկը որ մինչեւ այսօր հնա ա-
պրոց Հայ հասարկութիւնը մեր հին գրաբար
կոչուած լիզուն ամենն աւելի մերձուստ յիշ-
ցնող բարբառը խօսէր: Արգարեւ անոր սահ-
մաններուն մէջ, ի Սասուն, կը խօսուի Հայերէն
մը որ համաձայնութեան կողմանէ աւելի նմանն է
հին Հայերէնին քան ունեւ ուրիշ բարբառ: Ասոր
համոցունու համար պէտք է բնիկի մը շրմուն-
քէն լսել կննդանի բարբառը, եւ անհաս, ան-
դաստիարակ բնիկի մը: Գրողները տրամադիր կը
գտնուին խափանուած հին ձեւեր խոտոնել իրենց
մայրէնի բարբառն հետ, եւ երբ ունեւ հին
դրուած կը քննենք, այս երկբայութենէն բոյո-
րովին զերծ չենք կրնար ըլլաւ: Սակայն երբ
կարդալ գրել չգիտցող լիոնորդի մը՝ իր բնա-
կաւառէն նոր հեռացած կը խօսի, փորձգ բաղ-
ձալի ամեն պայման ունի եւ արդիւնքը բոլորովին
հաւասիք է:

Ո՞չափ մեծ եղաւ հիացումն երբ այսպիսի
անուս եւ տգէւ մինի մը բերանէն, երկարա-

ձիգ խօսակցութիւններուս մէջ, լսեցի, եւ ի գիր
առի, հայ բարբառ մը որ կը թուեր նուաղեալ
արձագանքն ըլլաւ այն հին ու փառաւոր հայե-
րէնին զոր մեր նախնիք երկու հազար տարի ա-
ռաջ կ խօսէն: Ամենէն աւելի ուշագրութիւնու
գրաւեց և նախդրին գործածութիւնը որոշեալ
հայցականներուն առ չեւ: Օրինակի համար՝ կը-
սէր անիկան:

Զիմ հոգին տամ քեզի: — Մոռցայ զա-
նուն: — Զգեցը բռնեցին, կապեցին զաշուին
իրաց: — Երթամ տեսնեմ զիմ աղքերս զիմ
դուռը դրիցը: — Զընկող, զինձորէքը, զա-
լորէքը, զառէքը, զորթողը կորեցին:

Իմ խօսակիցը օրոշեալ հայցականները և
նախդրով կը յօրինէր ոչ պատահական կամ
ցանցառ կերպով այլ գրեթէ միշտ, հեշտ ու
բնակն կերպով մը, եւ միշտ անսիայ: Աւելորդ
է բաւէ թէ աշխարհի լեզուններուն մէջ հայե-
րէնը միայն ունի օրոշեալ հայցականի նախդիր
մը, եւ մեր լիզուն յատկանշող էն էական ու էն
զարմանալի տարբերէն մին է այդ լան. անսի,
հին ու բնիկ հայերէնի սիրալի Բայրը զըր Սամոյ
բարբառը կ'արձակէ:

Կովկասահայոց բարբառը, հակառակ իր
ինչ բնէ բարեմանութեանց, աւելի հեռու եւ
այլակերպ է հին հայերէնէն քան միւս երկու
բարբառները:

8. Ակնայ գաւառականը կրնայ տիպար
ներկայացուցիչը համարուիլ Փոքր Հայոց բար-
բառին եւ է, ըստ բառազիտութեան, աւելի
մերձաւոր հին հայերէնին քան զամանյն:

Ակնայ գաւառականին բառերն ալ, շատ
դէպէի մէջ, սղումներ, ամիսումներ, նուաղում-
ներ կրած են, բայց ոչ այնչափ մինչեւ անձա-
նաչելի այլակերպութեան մը հասեին, որդէս
պատահած է միւս երկու գաւառականց շատ
մը բառերուն: Հին հայերէնի երկար ձայնաւոր-
ները քիչ կամ շատ կարմեցուցած է այս բար-
բառը, բայց եւ այնպէս նուազ հեռացած է հի-
նէն քան միւսները: Հետեւեալ օրինակները կը
ծառային այս բաղդատաւութիւնը լուսարաններու:

Հին գոսաբար Ակնայ զաւ. Միւս գաւառական:

Հայր	Հար	Հեր.
Մայր	Մար	Ար.
Այլ	Ալ	Էլ, Է.
Գայլ	Գալ	Գէլ, Գէլ.
Վայր	Վար	Վէր
Սայլ	Սալ	Աէլ.
Զայն	Ճան	Ճէն,